

SÉNWÉMÁ MĒWIGBÉJÍ TŌN E ÐŌI NŮ DÓ ACE E NYÍ GBETÓ TŌN KPÓ TOGUN LÉ KPO JÍ É, NŮ E KAN ACE ENYÍ NYŌNÚ TŌN ÐO MĒWIGBÉJÍ É

Translated by : SEKO SOUNON Moussa and ALAGBE Sahadou

WE NYÍ NŮ ÉLÓ LE E Ð'ÉME LÉ É:

Gbetakén 1 – jěmegbáná lé (*Sauter dans la traduction*)

Gbetakén 2 – kúnsúdó nú mēdekpo sēdó nyōnú lé kpáxwé.

1. to le dóná fun ahwan xá mēkán dōvo kpó mēdekpo tenme tenme e sín nù è nɔ bló xá nyōnu lé é gbɔn gbeta súsó e jéxá dō sēnkpíkpa linu, axósúzóxwé linu kpó nù dēvo lé kpó. Ðo ali éné ɔ nu s, yè ná zé gbeta bóná:

a) wlán dó sēn dodó yètɔn alǒ alyannú sēnkpíkpa tɔn dēvo le debũ, nú é má ko nyí blóbló ǎ s, nù e nyí zēnzēn nuno sín walɔ dō súnnú kpó nyōnu kpó tēntín é, bó ka ná ná ganjēwú zè dó walɔ mē bó zán tɔn nugbó ;

b) yīgbe nú gbetaken kpó sēn e ko sōnù tɔn bó kpa e kpó lobo ka só dó walɔ mē bó zán lèè é jéxá gbɔn é, éé gbé bó dɔn tó nú mē dō mēdekpo alɔkpa dēbù kpódó walɔ gblégblé e ná hen wǔvé wá nú lanmenánɔgnají nyōnu lé tɔn e bĩ ;

c) zé nŷ e nyí hudó nyōnu lé tɔn é dó gbetazizé yètɔn toxódúɔ tɔn lé, sēnkpíkpa lé tuto lé, tutome lé kpó nukɔnyiyi sín nùwiwa lé kpó mē, mǎ we é ná nyí gbɔn dō akpáxwé tenme tenme enyí gbeme fí tɔn lé e bĩ e né ;

d) zè tuto nùblódó tɔn ɔagbe lé gbɔn akpáxwé e mēdekpo d'ace e nyí nyōnu lé tɔn e dē bó lé kpo dō nukɔn yi we é ;

e) ná d'alo yè dō linlin ɔagbe sōnyite le mē d'agɔn yètɔn, to yètɔn mē, agbegbé e jí yè dē é, gbejí kpó togúdó tɔn lé kpán bó nyí nù bó ná sú kún dó nú mēdekpo alɔkpa lé dēbù sēdó nyōnu lé sín akpáxwé.

2. To lé ná zé gbeta bó ná líle aja nú nùwalɔ kpó dide wuntun e nyí juɔ nyanyá dō nùjɔwamɔ lé linu nyōnu tɔn nkpo súnnú kpó tɔn dō nùkplónme gbɔn to mē kpaa gbɔn wlénwín dɔnuese tɔn mē, nùkplónkplón mē kpó xóɔxá mēdée kpó mē, lobo ná sixú súkún dó nú many ówa e nùjɔwamɔ lé kpó nùmesen lé kpó linu bó nɔ hwín mē dó dò e kpó walɔ alɔkpa dēbù e júnjón linlin mesóhwe tɔn jí alǒ acekpa nú mē tɔn jí dō súnnú nyínyí mē alǒ nyōnu nyínyí mē, alǒ azǎ ma ka cí nùdē dɔhun nú súnnú kpó nyōnu kpó ǎ é.

Gbetakén 3 – ace hǎgají yiyi tɔn

1. nyōnu bĩ we dó ace sísí dō nú hǎgají yiyi tɔn bó nyí nù e ma sixú kán sín gbetó mē ǎ gbɔn ace tɔn lé tuun bo nyaxe d'ējí tɔn mē.

2. nyōnú bĩ w e dō ace sísí dō nú gb etó nyínyí tɔn tón kpó jlokoko mē nuno dō nukɔnyiyi gbetónunome tɔn kpó mē.

3. to lé ná kpa sēn bó dó gbe jí kpó tutome tɔn lé zé bó zán kpó bó ná gbé nyōnu só dó wa nŷ ná sín walɔ lé bĩ e nɔ dē yè kpo dō nŷ bĩ mē é.

4. to lé ná zé gbeta dè dó azò mè dọ ganjẹwú alọcyónmẹjí tọn kpan nukɔn ace enyí nyọnu lé tọn é dọ sí sí dọ nú hǎgajiyíyí yètɔnkpó alọcyónmẹjí húzú kpan nukɔn yasanúme linu, éé è dọ kén jí taun ọ wẹ nyí kanhwélnxá mè tọn dọ walo mè kpó xódú dọ mè kpó.

Gbetakén 4 – ace gbenunɔ tɔn, gbejinunɔ kpó alọcyónmẹjí tọn kpó

1. nyónú bí wẹ dọ ace sí sí dọ nú gbenunɔ tɔn tɔn, dọ gbejinunɔ wěxó jí tɔn kpó alọcyónmẹjí gbetó nyínyí tɔn tɔn kpó mè. nyónu sọ bó zán alọkpa lé dẹbú e nyí tódɔnnúme tɔn alò lanjɔmɔ walo zínzán tɔn e ná hen nǔgblé dó wú nì e bí wẹ è dọ ná gbé.

2. to lé ná bló tutome e jexá bó ka nyí nùjónú é bó ná :

a) ná hlónhlón sɛn e gbé asúfán nyónú alọkpa lé bí lé e bó zé yè d'azò mè, xódóxá nyónú ma nyí jlò tɔn alò è hùgán e, é sixú nyí nùgló alò agbaungba ;

b) yígbe nú sɛnkpíkpa, gbɔn wema linu, alódó linu, akwezinkan linu kpó dẹvo lé kpó bó ná sọ ayixa metɔn d'ẹjí, bó dɔn tó nú mè lobo súkúndó nú adánùwiwá sédó nyónú lé gón ;

c) dẹnǐ nǔ dẹdẹe wútú kanhwélnxá nyónu ọ nó sín et kpó xòxò tɔn lé kpó bó bló tutome e jexá lé é bó sọ ayixa metɔn d'ẹjí dó likúnsúdó nú yè bí ;

d) zě nùkplónme dó fifá kanxúxo ọ jí dọ ajò gbɔn tutome nùkplónme tɔn lé mè kpó xójlá dó tò kpó m e lobo na sixú súkúndó nú alyannú e dọ nùdídí l e kpó alọkpa e hwendonuwiwa lé kpó bó nyí t egbenú e è jó al ɔ dó ná dọ asúfán nyónu lé wú é ; promouvoir activement l'éducation à la paix à travers des programmes d'enseignement et de communication sociale en vue de l'éradication des éléments contenus dans les croyances et les attitudes traditionnelles et culturelles, des pratiques et stéréotypes qui légitiment et exacerbent la persistance et la tolérance de la violence à l'égard des femmes ;

e) dɔn tó nú kanhwélnxányɔnutó lé bó bló tutome e ná dọ tenme nú yè lé é ;

f) zé wlénwín dẹ dọte bɔ ali mɔ dó ná ganjẹwú dɔnuese, tenme ba nú mè kpó akwé dẹ ba nú nyónu e awě éné lé xo é ná nyí nùjónú ;

g) dósɛn bó ka dɔn tó nú nyɔnujɔwátó lé bó ka cyón alọ nyónu e dọ gbaunjo mè nú wǔwé mǎhun é.

h) dósɛn dotóozówiwa alò nùnywé xwícíxwící dó nyónú wú ma nyí jlò tɔn dọ nǔ e wútú wẹ é ọ è tuun ;

i) bló tutome akwézínzánnúwíwá e jexá e tɔn lé kpó nǔ dẹvo lé kpó bó zé dó azòme boǎnú nukún kpé dó nǔ e è ná sixú bló tutome e na zé d'ayí bó dó súkúndó nú jɔngwínjɔngwín dó nú nyónu lé ;

j) dọ ganjẹwú dọ, to e mè wẹ é lé kpo dẹ lé ọ, è sọ dọ kúhwè dọ nú nyónú e dọ xò alò vɛnɔ wẹ ǎ;

k) dọ ganjẹwú dọ nyónu kpó súnnú kpó bí wẹ dọ ace dọkpó ọ dó afɔdídẹ e mèhɔnjegbè nɔ dẹ é mè bó nó mɔ alọcyónmẹjí taun gbɔn ganjẹwú e sɛn gbé ọ bí tɔn dọ dọ mèhɔnjegbè linu é gló, mǎjén medéedógesiwémá kpó wema dẹvo e nyí yètɔn e kpó lé d'ème.

Gbetakén 5 – Kúnsúdó nú nùwalɔ nyanya lé

To lé ná dósɛn bó ná dɔn tó nú nùwalɔ nyanya alọkpa dẹbú e ná tẹ afɔ ace gbetó tɔn e nyí nyónu lé tɔn é bó ka lẹ sọ ta jlěsɛn e nyí gbé ọ tɔn é. To lé ná sọ sɛnkpíkpafo lé bí kpó nùtuto bí kpó bó súkúndó nú nùwalɔ éné lé dọ tají ọ :

a) dọ xó nú nùdẹwató to ọ mè tɔn lé bí dó nùwalɔ nyanya lé jí gbɔn hwenu xójlájlá tɔn lé, nùkplónme axósúcème kpó ma nyí axósúcème kpó tɔn kpó dɔnútose kpó ;

d) Ényí kínklán sín meḡéewú wε, asú gbígbé nyɔnú gbigbé, alɔtúntún wε ɔ, nyɔnú ɔ kpó súnnú ɔ kpó dɔ ace ɔkpó ɔ dɔ nùnímáten bɔ nyɔná e yè dɔ dɔ kɔndókpó me hwenu e yè dɔ asú kpó asi kpó nyí wε ɔ, yè ná má dɔ zɛɛn.

Gbetakén 8 – ali mɔ dó yì hwègbé kpó sɛn ɔ sín alɔcyónmejí lɔ ni nɔ zɛɛn

Nyɔn lé kpó súnnú lé kpó bí wε dɔ ace ɔkpó ɔ dɔ sɛn ɔ nukɔn bó ná mɔ alɔcyónmejí ɔkpó ɔ yí gbɔn ace e sɛn ɔ nɔ ná me e me bɔ nyɔná lé lɔ dɔ zɛɛn dɔ sɛn ɔ me. to lé ná bló tutome lé bí bó ná ganjewú :

- a) alimɔdónùwú nyɔnú lé tɔn dɔ alɔgɔwíwa me kpó hwèduɔɔnúwíwá lé bí kpó wú ;
- b) alɔgɔnúme dɔ linlin kónswén lé, tò tɔn lé, gbɛ ɔ jí tɔn lé kpó agbégbéjí fie è dɛ ɔ kpó e ná ná ali nyɔnú lé dɔ hwèduɔɔnú lé kɔn é,
- c) dó dó azɔxwé nùkplónme titeungbe dɛ tɔn kpódó azɔxwé dɛvo mɔhun e jexá e kpó bó ná zé nukún dɔ dó me jí taun dɛ dɔ nyɔnu lé jí dɔ gbehwán nyi me e ko gbɔn to ɔ me bí e jí dó ace e nyí nyɔnú tɔn lé é jí ;
- d) nùkplónme yí dó nùkplónkplón jí gɔnù e xwe aza dó sɛn lé zé bó zán wú e tɔn gbɔn hãga lé bí jí bónú yè ná sixú tɔnme sɛn lé bó zán d'èjí dɔ súnnú kpó nyɔnú kpó tɛntín ;
- e) azɔxwé e nɔ kpé nukún dó hwèxó wú lé ɔ, nyɔnú lé sín afɔsɔdóte na nyí nù ɔkpó ɔ xá súnnú lé kpó éé nyí sɛn ɔ zán d'èjí tɔn kpó lé e me;
- f) sɛn le vɔgbéjékpón kpó zínzán e nyí meḡekpó tɔn lé jládó bó ná zé alɔcyónmejí kpó ace e nyí nyɔnú lé tɔn e kpó d'ajò.

Gbetakén 9 –ace toxódúɔ tɔn me d'alɔ dɛ kpó gbetazíze tenme lé kpó

1. to lé na wa nù e nyɔ bó sɔgbe taun é bó ná zé acekopikpa me bí d'alɔ d'ème tɔn d'ayí bɔ nyɔnu lé lɔ ná nɔ e me, dɔ toxódúɔ linu to yèɔnb me tɔn gbɔn nù ɔagbe wiwa e xwedó sɛn to ɔ tɔn lé é kpo tutome dɛvo e na ná ganjewú bɔ :

- a) nyɔnu lé ná d'alɔ dɔ gansúsɔ lé bí me ma dɛ me dɛ kpo é ;
- b) nyɔnu lé ná nɔ nukɔn tɔntlɔngbón kpó súnnú lé kpó dɔ ten lé bí me dɔ afɔdide e nyí gansúsɔ tɔn lé e bí me é ;
- c) nyɔnu le lɔ nyí alɔdómetɔ bó dɔ súnnú lé hájí dɔ ten lé bí me nú e è ná to gbɔn wlenwín nukɔnyiyi to ɔ tɔn me lé é bí bó zé dó azɔwiwa me.

2. Toxósú lé ná ná ganjewú nyɔnu lé dɔ afɔsɔdóte yèɔn bɔ è mɔ bɔ é je nukúndo dɔ nù bí me, dɔ hãga lé bìn jí gbɔn ten e me wε gbeta ɔaxó ɔaxó lé nɔ tɔnsín é me.

Gbetakén 10 – Fífá sín ace

1. Nyɔnu lé dɔ ace e ná nɔ gbe dɔ fífame e bó lé dɔ ace e ná dɔ alɔ dɔ fífá kanxúxo me é.

2. Tò lé na bló tutome e jexá e bí bó ná ganjewú nyɔnu lé dɔ kpósúsu me dɔ ;

- a) nukplónme e nyí fífakanxúxo tɔn e me kpó fífá ɔ ba dɔ fí bí kpó ;
 - b) azɔwanu kpó nùsɔɔyí sín wlenwín lé kpó dɔ nyɔwa linu kpódó ɔgbotínsá yi bó dɔ xó kpó d'agɔn yèɔn, to yèɔn me, agbegbé e jí yè dɛ é, gbejí kpó togúdó tɔn lé kpán ;
 - c) azɔwanú d'agɔn yèɔn, to yèɔn me, agbegbé e jí yè dɛ é, gbejí kpó togúdó tɔn lé kpán tɔn lé nù gbetazíze bó ná ná ganjewú alɔcyón me jí dɔ gbenunɔ linu, ayi j'ayí linu, alɔdóme kpaa linu kpó hwèduɔɔ linu kpó nú me e nùdɛ wε dɔn yè yi togúdó, me e hɔnjegbé lé, me e nyí tò dɛvomenu bó wá fí e kpó me e è bésín fíde fíde e kpó, dɔ tají ɔ nyɔnu lé ;

- d) d'ali lé bí nu ́, azɔwanú nyɔ́wa tɔn dɔ tasekpléten lé, fihɔnbeten dɛvo lé nú me e nùdɛ we dɔn yè yi togúdó, me e hɔnjegbɛ lé, me e nyí tò dɛvomenú bó wá fí e kpó me e è bésín fidé fide e kpó, dɔ taji ́ nyɔnu lé ;
- e) dɔ nunɔme nùnyɔto tɔn lé bí me, tutome ́ sɔ dó azɔme nú vɔ́jládó tɔn kpó nú dɔkpó dɔkpó ná nɔ nùténme dɔ medéegbemase sín hwenu gudó kpó me,
3. tò lé ná bló tutome e jexá é bó ná dɛ akwé zán dó xɔ sɔ́ja ná kpo bó jó nú nukɔnyiyi d'alɔdóme taun kpó nyɔnu lé sɔ d'ajo kpó titeungbe.

Gbetakén 11 – nukún kpé dó nyɔnú lé wú ahwan hwenu

1. Tò e é kan lé é ná zé gbeta bó ace e nyí gbetɔ́ tɔn bó nyí gbɛ ́ bí tɔn é ́, é ná dɔ sísí ná lobo ná bló bó è ná dɔ sísí ná dɔ ahwanhwenu éé nɔ kunkplá toví kpaa lé bí é, dɔ taji nyɔnu lé.
2. To lé dóná kpón dó ace e nyí gbetɔ́ tɔn dɔ gbɛ ́ me bí bó ka kan yè bó lé nyí dandanme sín nú e wú, bónú ahwanfunfun wá bé dɔ toví lé tɛntín, é ná bó nyí fí dɛbũ we yè dɛ ́, è ná cyón alɔ yè jí dɔ taji nyɔnu lé ;
3. To lé ná zé gbeta bó ná cyón alɔ nyɔnu e byɔ́ dɔ émí ná hɔn je gbɛ sín to émitɔn me lé é bí jí, to dɛvo me hɔnyitɔ́, me e è nya sín to tɔn me alɔ è dɛsín i lé kpó hlónhlón kpó é, è fãnsú gãnnu gãnnu bó dɔ xóxá é, alɔkpa dɛbũ e è bló gbɔn bó dɔme ́ gón é bí dɔ ahwan sín nùwiwa lé, akɔta dɛ vakúnsúdóná, alɔ kanlinjɔmɔwiwa alɔkpa bí bó je ago dó gbetɔ́ nùwiwá bí e jí, loɔ́ me e ka adakáxótɔ́ mɔhun lé é bí dóná yi hwe nukɔn dɔ hwedɔgbasá e dɔ ace mɔhun e sámɛ ;
4. to lé ná wa gbɔn dɛ dandan bó yɔkpóvú dɛbũ, dɔ taji ́ nyɔnuví e má ko dɔ xwe afɔtɔn-nukún-atɔn (18ans) á lé e dɛbũ ná dɔ alɔ dɔ nùwiwa mɔhun me á, dɔ dɛdóvo dɛ me ́ yɔkpóvú dɛbũ ná tíin bó è ná cyán dó ahwan me á.

Gbetakén 12 – ace wemaxóme yiɔ́ tɔn kpó nùkplónkplón tɔn kpó

1. To lé bló nú e jexá lé e bí bó ná :
- a) Súkúndó nú medekpó nùwiwa bí kpan nukɔn nyɔnú lé bó ná ná ganjewú taɔagbe tɔn e nyí zɛnzɛn nuno dɔ nú e kan wemaxóme yiɔ́ ́ kpódó nùkplón dó nùkplónkplón jí kpó e me nú yè;
- b) súkúndó nú manadyɔ́ gbedé sín gbetɔ́ e nɔ dɔ nukɔn yi we dɔ medekpo éné ́ me dɔ nùkplónmewéma lé me, tutome nùkplónkplón tɔn lé kpó xójlázówáten lé kpó me é ;
- c) cyón alɔ nyɔnú le jí, dɔ taji ́ nyɔnúví kpeví lé kpanta nùwa ma dɔ jlɛ alɔkpa bí me, xesi dó me ná sixú dɔxóxá yè dɔ wemaxóme lé kpó fí dɛvo e nyí nùkplónmeten lé e bí kpó bó ka ná sɔ́nùd'ayí nú tódɔnnúme e jexá nú mɔhun wa tɔ́ lé e bí ;
- d) bló bó nyɔnú e nyí nùwamɔ́n dɔ xesi dó me bo dɔxóxá linu lé é ́, è ná kplón nú yè bó ka ná gɔ́ alɔ nú yè dɔ nunɔme yètɔn me ;
- e) sɔ́ ace dɔkpó ́ we me bí dɔ dɔ wemaxóme yiɔ́ linu ́ yi hãgají dɔ tutome nuùkplónme tɔn lé me, nùkplónkplón yiɔ́ bó tɔn nùkplónmetɔ́ tɔn lɔ d'ème ;
2. To lé ná bló tutome lé bí bó ná :
- a) zé nyɔ́wlanɔ́nyɔ́xázɔ́ wiwa ́ d'ajo nú nyɔnú lé
- b) zé wemaxóme yiɔ́ nyɔnú lé tɔn kpó nùkplónme yí dó nùkplónkplón jí kpó d'ajo dɔ akpáxwé lé bí dɔ dɛdóvo dɛ me ́, akpáxwé e nyí nùxwítíxwítí kpó nùdobíabá kpó tɔn é ;
- c) zé nyikɔ́ dó wemame dɔ wemaxóme yiɔ́ nyɔnúví lé tɔn dɔ ajò kpó yè h en dóte dɔ wemaxóme ́ kpó nuùkplónmeten dɛvo lé bí kpó lobo ka ná bló tutome nùkplónme tɔn nú nyɔnúví e nɔ lékɔ dɔ wemaxóme yiɔ́ líjí ma dɔ nukún tɔn lé e kpó.

Gbetakén 13 – ace akwézinkan lídò tòn kpó alɔcyónme jí kpó

To lé ná kpa sén dɛ lé bó ná dó zogbó jí kpó nùsɔɔyí dɛvó e ná ná ace nyɔnú lé nú taɔagbe azɔ mɔ bó wa tòn lé' kpó nukɔnyiyi d'azòme kpó me, bó ka hen ɔ yè ná mɔ ali dó nùwiwa e ná hen akwézinkan yètɔn lídò e wú. Ðo ali éné ɔ nu ɔ, yè ná zé gbeta bó ná :

- a) zé ali mɔ dó azòwiwá wú ni nyí taɔagbe me bí tòn ɔ d'ajo;
- b) zé gbatekwé e nyí súnnú kpó nyɔnu kpó e ɔ azɔ ɔokpó ɔ wa we ɔ d'ajo ;
- c) Ná ganjewú me yí dó azòme ɔ bónú wézizá ni ɔkɔn, bó dó kan kanjí nú nyɔnu lé ɔ azòme, bónú ahwan fun xá xó jén è ná ɔ xá nme géé có kan ná je kanjí nú nyɔnu ɔ ni nyí nù e è jehun d'éjé é ;
- d) ná ganjewú nyɔnu lé bónú azɔ e jló yè ɔésúnɔ é ɔ, yè ni ba lobo nú alɔcyón yè jí ni tiin ɔ gǎn yètɔn lé gón nú ace dodó e nyí yètɔn bɔ alɔdówemame lé kpó to ɔ sín sén lé kpó ko ná ganjewú tòn me gbɔn é ;
- e) ná ɔ nunɔme e na gó alɔ nú me bó ná zé alɔnuzó lé kpó ajɔ kléun wiwa nyɔnu lé tòn ɔ d'ajo, ɔ tǎjí ɔ nuwiwa e má ko xwedó sén ɔ á lé é mè ;
- f) ɔ wlenwín alɔcyónmejí kpó ganjewú ná me kpó tòn ɔ tón dó nyɔnu e nó wa ajɔ ma hxwedó sén lé e sín tame, bónú è ka nyí gbehwán tòn sédó yè gón b́nú yè yígbe ná ;
- g) ná dó zogbejí ɔ xwe ɔ ná tiin bɔ é hwe bí ɔ we è ɔoná ɔ cóbó wa azɔ, è ná gbé azòwiwa yɔkpóvú e ma ko ɔ xwe éné á lé e bí tòn lobo dó sén tòn, bó fun ahwan kpó tódɔnnúme kpó xá yɔkpóvú dó w'azɔ ná sín walo alɔkpa lé bí, ɔ tǎjí ɔ nyɔnúví lé tòn ;
- h) ná kpa sén e jexá é bó ná ná akwexuxɔ xwégbezówiwa nyɔnu lé tòn ;
- i) ná ná ganjewú nyɔnu e ɔ azòme bó nó ɔ adɔgo lé é nú vɔnájígbójé congé de maternité yètɔn lèè jexá gbɔn é, bo ka ná nɔ sú axó tòn yè hwé có yè ná jí ví ɔ lobo ví ɔ jíjí gudó ɔ è ná nɔ lé sú axó éné ɔ yè, mǎ we ná nyí ɔ gbetɔ kpaa sín azòxwé kpó axósúzɔxwé kpó ;
- j) ná ganjewú takwé sú sú nú nyɔnu lé kpó súnnú lé kpó bí ;
- k) ná tuun ace e nyí nyɔnu e nó ɔ sunzánfúfókwé lé e tòn ɔ akwe je akwé jí nú me sín azɔ e nɔ wa ɔ azòme sédó súnnú lé gón nú asi yètɔn kpó ví yètɔn kpó lé ɔ nú yè lɔ mǎ sédó asú yètɔn kpó ví yètɔn kpó gón;
- l) na tuun ace nukɔntɔn e nyí mejitɔ we lé tòn ɔ ví yètɔn lé sín wemaxóme yiyi kpó adagblógblo ɔ nukɔnyiyi me yètɔn é, tozɔ ɔ we bɔ azòxwé gbetɔ kpaa tòn kpódó axósú tòn kpó lɔ tòn nyí wegó ɔ ;
- m) na bló tutome bó kpa sén e ná fun ahwan xá nyɔnu sɔ ɔóte dó jlá ajɔ ná e kunkplá súnnú bíba alɔ nyɔnu bíba sín azɔ alɔ bóná hen nyɔnutome gblé e bí.

Gbetakén 14 – Ace lanmenánɔganjí tòn kpó meɔégbéjékpón ɔ vɔnájí linu kpó

1. To lé ná na ganjewú nú sísí ɔ nú nyɔnu lé ɔ ace e nyí yètɔn ɔ lanmenánɔganjí sɔ ɔ gbaunjo me linu, é lé kan lanmenánɔganjí ɔ vɔjǎjí linu kpó kójexá súnnú kpó linu. Nù e ɔ ace éné me lé e ɔié :

- a) ace e ná gbejé vɔnájí sín nunɔme yètɔn kpón é ;
- b) ace e zé gbeta ɔ ví ná jí linu é, ví nabi e é ná jí e kpó alɔkpa e é dó gbló e me gbɔn e kpó ;
- c) ace jlókoko dúdó tòn ɔ wlenwín tenme tenme e nyí gbló dó vɔjǎjí me e tòn ;
- d) ace édéé jí cyón alɔ tòn kpó alɔcyónmejí tòn kpó ɔ glɔzón alɔkpa lé ɔ ɔbù nukɔn, SIDÁAZON lɔ tòn d'émé ;

e) ace alɔkpa e lanme tɔn de ɔ do nɔ i tɔn kpɔ xɔɔ yɛtɔn sɪn lanme ɔ alɔkpa e jɪ de ɔ do nɔ yɛ tɔn, do taji ɔ SIDÁAZÓN tɔn do xódóxá meqée linu yɛtɔn, loɔ é ná xwédó jlě e è sɔnyite do gbe ɔ me bi bo è tuun bó nɔ zán ɔ jɪ ;

f) ace nùkplɔn me dó gbló do vɪjɪjɪ me tɔn.

2. To lé ná bló tutome alɔkpa lé bi bó ná :

a) ná ganjewú nyɔnu lé do ali mo dó dotóoxwé yi bó gbéjé lanme kpɔn akwé gège má zán kpɔ aliga ma zɔn sukpo cóbó yi kpɔ linu, loɔ tutome ɔnuese tɔn, nùkplɔnme tɔn kpɔ xójlájlá kpɔ tɔn ná góná, do taji ɔ yɛ me e nɔ nɔ gletoxo me lé é ;

b) È ni kpé nukún dó nyɔnu lé wú hwenu e vikén je yè wú é kpɔ nùdúdu ɔagbe linu kpɔ xomumo hwenu ɔ káká je vɪjɪjɪ hwenu gbɔn anɔ ná vi hwenu ɔ bó v ɔ jlá lanmegbejékpɔnten e ko de lé e dó ;

c) È ni cyón alɔ ace vɪjɪjɪ nyɔnu lé tɔn jɪ, do taji ɔ zogbó dó xodide do dotóoxwé lojɪ ɔ jɪ, do hwenu nyɔnu kpéxá gannúgannúxó wá, kanhwɛn xá nyɔnu bó kpéxáxó wá é, nɔvi nɔvi ,tɔ kpɔ vi kpɔ, nɔ kpɔ vi kpɔ kpéxá yè dée lé e xó wá é kpɔ hwenu e xó ɔ ná dɔn taglomezwanjizɔn wá kpɔ wùtúzɔn kpɔ wá nɔ ɔ alɔ gbe nɔ ɔ tɔn alɔ ajikén ɔ tɔn la.

Gbetakén 15 –ace ayɪ je ayɪ nùdúdu linu tɔn

To lé ná ná ganjewú nyɔnu lé gbɔn ace nùdúdu e mé ganjɪ bó jexá é tɔn. Do ali éné ɔ nu ɔ, yè na zé gbeta e d'ali éné ɔ nu é bó ná:

a) ná ganjewú nyɔnu lé nɔ ali mo dó sin mímé ɔagbe wú, do zogbén mo bó zán do xwégbe wú, dó ayíkúngban ɔ wú kpɔ wɛnwɪn e è ná do dó jinukún ná é wú ;

b) sɔ wɛnwɪn jinukún xɔ d'ayɪ tɔn kpɔ jinukún kiki tɔn kpɔ e jexá é d'ayɪ bó dó ná ganjewú nyɔnu lé do nùdúdu linu.

Gbetakén 16 – ace adɔten ɔagbe tɔn

Nyɔnu lo do ace ɔokpo ɔ súnnú ɔhun bó hen ɔ é ná do nɔten bo nunɔme e é ná de bo è ná zán ɔ ná nyɔkpɔn do nɔ e lélédó e lé ɔ me. éné wùtú ɔ, to lé ná ná ganjewú nyɔnú lé, alɔkpa dèbù e asúdídá sɪn nunɔme yɛtɔn de ɔ, bo yè ná do jlóje nɔten e jexá e tɔn.

Gbetakén 17 – ace dó dó ayɪ e jɪ nùnywé dodó ɔagbe jɪ

1. nyɔnú lé do ace bó ná nɔ ayɪ e jɪ nùnywé dodó lé júnjɔn é bó ná do alɔ do wɛnwɪn e è sɔnyite dó gbajeme nɔ nùnywé dodó do hăga lé bi jɪ e me.

2. To lé ná bló nùtuto alɔkpa lé bi bó ná na hlɔnhlɔn nyɔnú lé sɪn alɔ do do nùsódáyɪ e kan wɛnwɪn nùnywé dodó lé tɔn é do ali lé bi nu.

Gbetakén 18 – ace dó dó ayɪ mímé bo nù bi sɔgbe d'éjɪ jɪ

1. Nyɔnú lé do ace e ná nɔ ayɪ mímé bo nù bi sɔgbe d'éjɪ ɔ jɪ.

To lé ná sɔ tutome e jexá e bi dôte bó ná :

a) ná ganjewú nyɔnu lé do alɔ taun do do nùnyɔto, do nyžán kpɔ nukún kpé dó ayɪ ɔ jɪ wú kpɔ mɔdɔkpɔ ɔ zɪnzán tɔn kpɔ yéyi wɪ ná kpɔ we ná nyɪ ayɪdɔkun lé tɔn do ali lé bi nu ;

b) hun gbaunjoxi nɔ nùdobíabá kpɔ akw é zán dó akpáxwé zogbɛngónu yɔyɔ kpɔ vɔjládónɔ ɔ kpɔ me, kpo nùxwítixwítɪ e sɔgbe xá é, nùxwítixwítɪ ɔnuese linu tɔn lo d'eme, bo ali mo d'ewú kpɔ gbejékpɔn tɔn kpɔ ná bɔkun nɔ nyɔnú lé ;

c) ná nukɔnyiɪ nùtuuntùun nyɔnú lé tɔn do nùxwítixwítɪ to ɔ me tɔn lé me.

- d) Ðò jlě nú nyžzán, sò dó húzú nùdẹ, glǎnd'ayĩ kpó zunkó xwégbe tɔn lẹ kpó tɔn nú kúnsúdóná yètɔn ;
- e) nɔ wunzen dó jlěsén lẹ dọ sísí ná jí nú gl ɔnglón, bíbẹ kpó kúnsúdóná zunkó e nọ dó azɔn me e kpó tɔn.

Gbetakén 19 – Ace nú nukɔnyiɔi tẹgbẹ tɔn

Nyɔnu lẹ dọ ace bó ná dɔgbẹ ace e nyí yètɔn lẹ e tɔn dọ nukɔnyiɔi tẹgbẹ tɔn dẹ me. Ðó mǎ wùtú ó To lẹ ná bló tutme e d'ali éné ó nu é bó ná:

- a) dọ tenme taji dẹ nú nyɔnu lẹ dọ nùnyóto nùwiwa to ó tɔn nú nukɔnyiɔi tɔn ;
- b) ná ganjewú nyɔnu lẹ dọ alɔ dọ dọ ten e me we è ná yi bó to nǔ e wá gbẹ we to ó já é, dọ gbeta súsó lẹ sín tenme, gbeta lẹ zé d'azóme bó wa d'ẹjí kpó wlenwín tɔn gbéjékpón kpó nùtuto nukɔnyiɔi tɔn ó kpó ;
- c) sò ali mɔ dó nǔ wú kpó nùgbéjékpón nyɔnu lẹ tɔn kpó d'ajò nú dɔkunnú e nọ dɔn nyžná wá é, ayikúngban dɔhun mǎ kpó ganjewú ná ace yètɔn dọ nyžná lẹ kɔn kpó ;
- d) sò ali mɔ bo nya akwé nyɔnu lẹ tɔn d'ajò, nùnywé yi dó nùnyw é jí, adagbló nú nùwúkpíkpe lẹ bɔ nùwa tɔn lẹ ní gbakpé kó lẹ kpó gletoxo lẹ me kpó bó ná sixú ná ganjewú gbenunɔ dągbẹ tɔn yè bɔ yajiji gbẹ ó ná dẹkpo nú yè ;
- e) sò alijlẹ wuntun nukɔnyiɔi gbẹtó tɔn lẹ bí e nyí dẹdóvo nyɔnu tɔn lẹ é dọ tutome nukɔnyiɔi sín wlenwín lẹ tɔn blóbló me ;
- f) nɔ wunzèn dó nùmáɔjìnùdẹ gbẹ dọ nukɔn yi we tɔn lẹ jí kpó wlenwín e è to lẹ e zé dó azǎ me jí kpó tutome ajǔwiwa linu tɔn lẹ kpó akwézínkan ná lídǔ tɔn lẹ ní dẹkpo taun nú nyɔnú lẹ.

Gbetakén 20 – Ace e nyí asúkúsi tɔn é

To lẹ ná bló tutome e jexá lẹ e bí bó ná ná ganjewú asúkúsi bɔ ace e nyí gbẹtó dọkpó tɔn é ó, gbɔn nùtuto élǎ lẹ jí ó bí ná nyí éyétɔn :

- a) Asúcyósi nyí me e è ná hen kanlin dɔhun é ǎ, bó ná dó winnyá ε, bó dẹ é kpo bí dégbédégbé é ǎ.
- b) asú ó kú gúdó ó, asúcyósi ó we húzú mejikpóntó nú ví lẹ, vlafo nǔ ma wá nyí mǎ ǎ hǔn nyžná dẹ alǔ dągbenunɔ ví lẹ tɔn ka ná sóta jén ná nyí ;
- c) asúcyósi dọ ace bó hen ó me e jló e we é ná lẹ vó da.

Gbetakén 21 – Ace medomenunɔ tɔn

1. Asúcyósi ó dọ ace nú nyžná e asú tɔn kú bó jó dó e wevlódó. Asúcyósi ó dọ ace, é na bó nyí alɔkpa dẹbǔ we yè da yèdẹe gbɔn ó, é ná nɔ asútɔn sín xwé fine tẹgbẹ. É sixú wá jẹ bɔ é da asú dẹvo ó, ace éné ó dọ jí tɔn tẹgbẹ, ényí dọ xwé ó nyí édesunɔ tɔn alǔ è má xu tɔn bɔ é nyí étón ó né.
2. Alɔkpa e súnnú lẹ dẹ gbɔn é dɔhun ó nyɔnu lẹ lɔ dọ ace bó ná dọ mejitó yètɔn lẹ sín gǔ.

Gbetakén 22 – alɔcyónmejí taun e nyí nyɔnu mexó lẹ tɔn é

To e d'eme lẹ e ná zé gbeta bó ná :

- a) Nǎ ganjewú alɔcyónmejí tɔn nyɔnu e nyí mexó lẹ é bó bló tutome taun dẹe lẹ e ná xwedó hudó e yè dọ kpaa lẹ é, akwézínkan linu kpó alɔdóme kpó lẹ mǎdọkpó ó ali mɔ dó azǔwiwa kpó alɔnuzó kplónkplón kpó wú ;

b) ganjewú nyɔnu mexó nú alɔcyón yè jí kpan nukɔn hlónhlónnú wá xá yè nukɔn, xódóxá nyɔnu gǎnnugánnú lɔ d'émɛ kpó mɛɔekpo e dó ɔɔ dɔ dɔ mexó nyínyí tɔn jí é bónú è ni ná ace e ná dɔn yè dɔ há dɔkpó ɔ jí xá gbɛtɔ kpaa lé é.

Gbetakén 23 - Alɔcyónmɛjí ɔɔɔ́ovo nú nyɔnu wǎngblémɔɔ lé

To e d'émɛ lé e ná zé gbɛta bó ná :

a) ganjewú nyɔnu wǎngblémɔɔ lé ɔɔ taji ɔ é ná zé tutomɛ téungbéjú lé éé ɔɔ kancíá mɛ xá hudó yè tɔn mɔ kpó nukún kpó l é kpó éé nyí akw ézínkan linu tɔn lé e kpódó alɔdómɛ tɔn lé kpó bó ná bɔwú nú azɔ mɔ bó wa, alɔnuzɔ kplónkplón kpó bɔ yè lɔ ná ɔɔ nu ɔɔ gbɛta zizé to ɔ tɔn mɛ ;

b) ganjewú nyɔnu wǎngblémɔɔ nú alɔcyón yè jí kpan nukɔn hlónhlónnú wá xá yè nukɔn, xódóxá nyɔnu gǎnnugánnú lɔ d'émɛ kpó mɛɔekpo e dó ɔɔ dɔ dɔ wǎngblézɔn tɔn jí é bónú è ni ná ace e ná dɔn yè dɔ há dɔkpó ɔ jí xá gbɛtɔ kpaa lé é.

Gbetakén 24 – Alɔcyónmɛjí ɔɔɔ́ovo nú nyɔnu e ɔɔ adángbómɛ sín nunɔmɛ lé é

To le ná zé gbɛta bó ná :

a) Nǎ ganjewú nyɔnu wamɔɔ lé, nyɔnu xwési lé, nyɔnu e nyí toví ma ɔɔ hága ɔɔ jí tɔn lé é ɔ, è ni ná ganjewú yè ɔɔ nunɔmɛ e jɛxá lèè yè ko ɔɔ gbɔn hudó yè tɔn lé e nyí nǔmɔzán lé, akwézínkan kpó alɔdó ɔɔvo lé linutɔn lé kpó ;

b) E ni ná ganjewú nyɔnu e ɔɔ gankpámɛ bó nyí xoxónɔ lé alɔ anɔ ná ví wɛ lé é bó ka na jidide yè ɔɔ fíe yè ɔɔ kpó nunɔmɛ yè tɔn lé kpódó ace e è ná dó kpénukún yè wú ná e kpó ni nyí nǔ sísí.

Gbetakén 25 – Nùjláɔ́ lé

To lé ná zé gbɛta bó ná :

a) ná ganjewú nùjláɔ́ e jɛxá nyɔnu bí e acɛ yè tɔn kpó jlokokonunɔ yè tɔn kpó e alɔdówema lèhun kó tuun bɔ è wlán é ɔ nyí gbigba é bí ;

b) È ni ganjewú ɔɔ nùjláɔ́ mɔhun lé ɔ mɛ e nyí gǎn bó ɔɔ ali éné ɔ nu ɔɔ hwɛɔɔɔ linu e wɛ nɔ e kɔn bó ɔɔ kpó sɛnzówatɔ e d'ali éné nu e kpó alɔ gǎn alɔkpa ɔɔbú kpéwú bó sixú ɔɔ bɔ sɛn ná ace tɔn e é.